

راه نجات یک انقلاب

چشم انداز قیام مردمی بحرین

نویسنده: جواد مددی

تهران - اردیبهشت ۱۳۹۷

سرشناسه	: مددی، جواد، ۱۳۶۱.
عنوان و نام پدیدآور	: راه نجات یک انقلاب؛ چشم‌انداز قیام مردمی بحرین / نویسنده جواد مددی.
مشخصات نشر	: تهران: مؤسسه مطالعات اندیشه‌سازان نور، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۱۹۹ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۳۸-۳۶-۶
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیا.
موضوع	: جنبش‌های اسلامی -- بحرین
موضوع	: Islamic movements -- Bahrain*
موضوع	: بحرین -- تاریخ -- قرن ۲۱م -- جنبش‌ها و قیام‌ها
موضوع	: Bahrain – History – ۲۱st century – Protest Movements*
رده‌بندی مکرر	: ۱۳۹۷ ۴ م ۳۸ ب / DS ۲۴۷
رده‌بندی دیویی	: ۹۵۳/۶۵
شماره کتابشناسی	: ۵۲۴۹۳۲

www.asnoor.ir
Email:info@asnoor.ir

مؤسسه مطالعات اندیشه‌سازان نور

نام کتاب: راه نجات یک انقلاب؛ چشم‌انداز قیام مردمی بحرین

نویسنده: جواد مددی

ویراستار: محمد بختیاری، فاتره نجفی از مؤسسه «اندیشه‌سازان نور»

تایپ و صفحه‌آرا: مرضیه روشن‌روان

طراح جلد: جواد حسین‌خانی

چاپ و صحافی: اندیشه‌سازان نور

نوبت چاپ: اول - اردیبهشت ۱۳۹۷

شمارگان: ۵۰۰ جلد

قیمت: ۲۸۰,۰۰۰ ریال

کلیه حقوق این کتاب متعلق به مؤسسه مطالعات اندیشه‌سازان نور است.

فهرست مطالب

۹	مقدمه
۱۳	فصل اول: ابعاد و زمینه‌های قیام انقلابی بحرین
۱۵	مقدمه
۱۶	۱. سیاست و حکومت در بحرین تا سال ۲۰۱۱
۱۹	۲. بحرین در تکاپوی استقلال
۲۰	۳. استقلال بحرین و تعمیق حکمرانی آل خلیفه
۲۳	۴. جنبش اجتماعی سال ۲۰۱۱ و بحران مشروعیت رژیم حاکم
۲۸	۵. ریشه‌یابی جنبش اجتماعی بحرین
۲۹	۵-۱. دلایل سیاسی
۲۹	۵-۱-۱. اقتدار حاکم
۳۳	۵-۱-۲. پد سالاری عدم گذار به دموکراسی حقیقی
۳۴	۵-۲. دلایل اجتماعی
۳۴	۵-۲-۱. شکاف‌های احتمالی و فرسختگی در بحرین
۴۰	۵-۲-۲. فرقه‌گرایی و تبعیضی گمنام رژیم به‌ویژه علیه شیعیان
۴۷	۵-۳. دلایل اقتصادی
۴۷	۵-۳-۱. توسعه‌یافتگی کاذب و نخبه‌پرایی حکومت
۴۹	۵-۳-۲. تعمیق فقر و بیکاری
۵۳	فصل دوم: دلایل فرسایشی شدن انقلاب
۵۵	مقدمه
۵۶	۱. دلایل داخلی فرسایشی شدن انقلاب
۵۶	۱-۱. دلایل برخاسته از رژیم حاکم
۵۶	۱-۱-۱. عدم رویکرد مشخص در قبال اعتراضات
۶۳	۱-۱-۲. سیاست لغو تابعیت بومیان و اعطای تابعیت به اتباع بیگانه
۶۶	۱-۱-۳. اخراج انقلابیون از دستگاه‌های اجرایی
۶۷	۱-۱-۴. بازداشت معترضان
۷۰	۱-۱-۵. آلت دست قراردادن اهل سنت
۷۱	۱-۱-۶. کنترل رسانه‌های گروهی
۷۴	۱-۲. دلایل برخاسته از انقلابیون
۷۴	۱-۲-۱. وجود گروه‌بندی‌های مختلف در معترضان بحرینی
۷۸	۱-۲-۲. رویکرد متفاوت احزاب بحرینی به انقلاب و رژیم آل خلیفه
۸۲	۱-۲-۳. رهبران انقلاب بحرین
۸۵	۱-۲-۴. چالش‌های فردی رهبری
۹۱	۲. دلایل منطقه‌ای فرسایشی شدن انقلاب

۲-۱. سیاست حمایتی شورای همکاری خلیج فارس از آل خلیفه.....	۹۱
۲-۲. سیاست یک بام و دو هوای ترکیه.....	۹۶
۲-۳. حمایت تلویحی عراق از انقلابیون.....	۹۸
۲-۴. حمایت رژیم صهیونیستی از آل خلیفه.....	۱۰۱
۲-۵. سیاست ضدانقلابی عربستان سعودی.....	۱۰۴
۲-۶. پیوستگی‌های تاریخی و حمایت ایران از انقلاب بحرین.....	۱۰۷
۲-۶-۱. حمایت‌های داخلی و خارجی ایران.....	۱۱۵
۳. دلایل بین‌المللی فرسایشی شدن انقلاب.....	۱۲۳
۳-۱. پارادوکس سیاست خارجی ایالات متحده در قبال انقلاب بحرین.....	۱۲۳
۳-۲. رویکرد منفعت‌طلبانه انگلستان و اتحادیه اروپا.....	۱۳۴
۳-۳. رویکرد محتاطانه روسیه و چین.....	۱۳۸
۳-۴. رویکرد بی‌دانه سازمان‌های بین‌المللی.....	۱۴۰
فصل سوم: راه‌های خروج انقلاب بحرین از وضعیت فرسایشی.....	۱۴۳
مقدمه.....	۱۴۵
۱. شرایط کنونی قیام بحرین.....	۱۴۶
۱-۱. دیدگاه توافق و مشارکت.....	۱۴۷
۱-۲. دیدگاه مقاومت و تغییر.....	۱۴۷
۲. راه‌های خروج انقلاب بحرین از وضعیت کنونی.....	۱۴۸
۲-۱. سطح داخلی.....	۱۵۲
۲-۱-۱. راهبرد مسلحانه.....	۱۵۲
۲-۱-۲. تداوم اعتراضات مسالمت‌آمیز.....	۱۵۶
۳. سطح منطقه‌ای.....	۱۶۲
۴. سطح بین‌المللی.....	۱۶۵
فصل چهارم: دستاوردها و سناریوهای محتمل برای انقلاب بحرین.....	۱۶۹
مقدمه.....	۱۷۱
۱. دستاوردهای انقلاب بحرین.....	۱۷۲
۲. سناریوهای پیش رو.....	۱۷۴
۲-۱. سرنوشت پادشاهی آل خلیفه و پیروزی معترضان.....	۱۷۶
۲-۲. آشتی ملی و استمرار پادشاهی مشروط آل خلیفه.....	۱۷۷
۲-۳. استمرار پادشاهی آل خلیفه و سرکوب معترضان.....	۱۷۸
نتیجه‌گیری.....	۱۸۱
منابع و مآخذ.....	۱۹۱

مقدمه

جنبش‌های مردمی در خاورمیانه و شمال آفریقا را می‌توان به‌نوعی حرکت جغرافیایی کهن این منطقه به سوی دوران جدید و گذار از انفعال ملت‌ها در برابر دولت‌ها ارزیابی کرد. بر این اساس، نکته مشخص در شرایط نوین منطقه پس از سال ۲۰۱۱ این است که در کشورهای عربی دس‌پوش تحول همچون بحرین، مردم با تمام ویژگی‌های خاص خاورمیانه‌ای خود و بر قادی جنبش‌هایی گسترده و فراگیر به‌عنوان نیرویی مهم وارد عرصه سیاست شده‌اند. در حالی که در دهه‌های گذشته حکومت‌ها، نیروهای نظامی، برخی احزاب و گروه‌ها و همچنین بازیگران خارجی در این کشورها مهم‌ترین بازیگران عرصه سیاست بوده‌اند، اکنون مردم با عنوان نیرویی جدید با اتکا به خود و بدون واسطه احزاب و گروه‌ها یا مجوز حاکمیت و یا حمایت خارجی وارد عرصه سیاسی شده‌اند. بر این اساس، شاهد ویژگی‌های عمیق این تحولات در قالب‌هایی همچون ضداستبدادی‌بودن، تکیه بر هویت اسلامی، استقلال‌خواهی، مشی مسالمت‌آمیز، رهبری جمعی و محوریت جوانان در جنبش‌ها بوده‌ایم.

آغاز دوره جدیدی از سیاست‌های ملی و منطقه‌ای در کشورهای درگیر تحول مانند بحرین، لیبی، یمن، مصر و تونس دلایل عمیقی را در بر می‌گیرد. از جمله دلایل سیاسی این جنبش‌های مردمی در منطقه، می‌توان به وجود حکومت‌های غیرملی و غیردمکراتیک، رژیم‌های اقتدارگرا، حکمرانی بد و فشار و سرکوب؛ و از جمله علل اقتصادی جنبش‌های مزبور می‌توان به فساد مالی سران حاکم و فشارهای اقتصادی اشاره کرد که به وضعیت معیشتی نامناسب مردم و فقر و محرومیت گسترده منجر شده است. این حکومت‌ها که پیش‌تر تأمین‌کننده خدمات اجتماعی بودند و در ازای آن از مردم انتظار پیروی داشتند، از دهه ۱۹۸۰ دچار تزلزل شده و دیگر قادر به تأمین خدمات پیشین نبودند. با این حال نکته‌ای که هم‌اکنون نیز وجود دارد این است که این حکومت‌ها همچنان با بهره‌گیری از قدرت امنیتی و نظامی، خواستار حفظ پیروی و

وفاداری مردم هستند که از دید بسیاری از این حکومت‌ها اتباع به حساب می‌آیند. در همین چارچوب، کشور بحرین یکی از مهم‌ترین کشورهای خاورمیانه است که امواج بیداری اسلامی آن را درنوردیده است. بحرین را به‌واقع می‌توان از آغاز بیداری اسلامی، بزرگ‌ترین نقطه انفجار در منطقه خلیج فارس دانست. این کشور یکی از فقیرترین شیخ‌نشین‌ها در بین اعراب خلیج فارس به شمار می‌رود که همواره با تنش‌های فرقه‌ای و انواع گوناگونی از فشارهای فزاینده دست‌به‌گریبان بوده است. این امیرنشین در حمایت از انقلاب مصر شاهد تظاهرات حدود ۱۵۰ هزار معترضی بود که یک روز پس از روز هشتم (۱۴ فوریه ۲۰۱۱) به خیابان‌های منامه ریختند. سازمان‌دهی این جنبش به‌جای جوامع سیاسی شکل گرفته، بیشتر برعهده گروه‌های مختلف جوانی بوده است که بابت تقویت و رشد کمی آن شده‌اند. با آنکه غالب معترضان را شیعیان تشکیل می‌دهد و علت آن نیز اعمال تبعیضات بلندمدت و برخورداری از فرصت‌های اقتصادی کمتر در این کشور بوده است، اما گروه‌هایی از اهل سنت نیز در این جنبش مشارکت فعال داشته‌اند.

آنچه مسلم است اینکه جنبش اجتماعی بحرین که در قالب حرکت مسالمت‌آمیز از سال ۲۰۱۱ شروع شده است، از مؤلفه‌ای بارز و گسترده‌ای چون نارضایتی حداکثری مردم، مشارکت فراگیر در اعتراضات، پیرستگی، استمرار اعتراضات و نیز رهبرانی مانند شیخ عیسی احمد قاسم و شیخ علی سلمان برخوردار است. در عین حال باید گفت که این جنبش هرچند موجب تقویت بیداری اسلامی، افزایش سطح هوشیاری مردم، آگاهی جوانان انقلابی و رسوایی رژیم این کشور شده است، اما با چالش‌هایی مواجه است که بر وضعیت این جنبش مردمی تأثیرگذار خواهد بود. از جمله آنکه اغلب بازیگران تحولات عربی، به‌رغم تفاوت اهداف و منافع، بازی خود را در قالب رویکرد برد-باخت ارائه داده‌اند، این موضوع احتمال رسیدن به هر گونه توافق را دشوار کرده است. مهم‌ترین چالش در سطح داخلی ناشی از ساختار حاکمیتی مستبد این کشور و نپذیرفتن تغییر به‌انحای مختلف از جمله فرقه‌ای‌سازی، استفاده از حربه دستگیری و انحصار رسانه‌ای برای مقابله با انقلاب بحرین است.

جنبش مردمی بحرین علاوه بر چالش‌های داخلی نظیر اقتدارگرایی رژیم حاکم، فساد اقتصادی فراگیر و تبعیض‌های گسترده علیه شیعیان به‌عنوان اکثریت جمعیت این

کشور که اصلی‌ترین دلیل بروز این جنبش هم تلقی می‌شود، با چالش‌های ساختاری منطقه‌ای و بین‌المللی نیز در قالب رقابت‌ها و منافع بازیگران دخیل و ذی‌نفع مواجه بوده است که مشکلات خاصی را بر انقلاب مردم بحرین تحمیل کرده و این مسائل همگی باعث طولانی‌شدن روند انقلاب بحرین شده است.

بر همین اساس باید گفت که از سال ۲۰۱۱ تاکنون، علی‌رغم اعتراضات طولانی‌مدت و نیز مقبولیت جنبش مردمی بحرین از سوی جامعه جهانی و در مقابل، محکومیت رژیم حاکم بر این کشور از سوی مجامع بین‌المللی، تحولاتی که در مصر و یمن و سوریه به انواع پیوست موجبات این امر را فراهم آورد که اتفاقات انقلاب بحرین به بوته فراموشی سرده شود. از این‌رو، خاندان حاکم بر بحرین با همکاری عربستان سعودی دست به سرکوب شدید مخالفان و بازداشت و سلب تابعیت بسیاری از انقلابیون زده است. در پیوع از ابتدای این تحولات، حکومت اقتدارگرای بحرین سیاست‌های سرکوبگرانه را ضد معترضان دنبال کرده و سعی داشته است با حمایت عربستان سعودی و برخی از قدرت‌های منطقه و در راستای تغییر ترکیب جمعیتی در قالب اقداماتی مانند لغو تابعیت اتباع مخالف و معترض در بحرین و اعطای تابعیت به اتباع بیگانه، به مهار جنبش مردمی در این کشور پردازد.

با وجود این ناملازمات، آنچه در شرایط کنونی در این اهمیت شایان توجه است و بیش از روندها و نیز دلایل شکل‌گیری این جنبش مدنظر قرار دارد، بررسی دلایل فرسایشی‌شدن و به نتیجه نرسیدن این انقلاب و راه‌های خروج از وضعیت جاری و بن‌بست‌های موجود است. در همین چارچوب، کتاب حاضر با بررسی مهم‌ترین زمینه‌های خروج این جنبش از روند فرسایشی کنونی در قالب راهکارهای سخت و نرم اعم از حرکت مسلحانه، تشدید تظاهرات و راهکارهای منطقه‌ای و بین‌المللی، مصالحه و... به امکان‌سنجی آن‌ها می‌پردازد. همچنین در نهایت سناریوهای محتمل و راه موفقیت این جنبش در قالب تلفیقی از راه‌های مختلف مورد مطالعه قرار می‌گیرد.